

HOFIZ XORAZMIY ORIFONA LIRIKASIDA RAMZIY OBRAZLARNING POETIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Sodaliyeva Sayyora Oqiljon qizi

10.00.02. o'zbek adabiyoti tayanch doktoranti,

Farg'ona davlat universiteti, O'zbekiston

E-mail: husniddinovamuslima2021@gmail.com

ORCID ID: 0009-0008-3671-4888

Tel: (+99877) 266-60-50

Annotatsiya. Ushbu tezisda Hofiz Xorazmiy orifona g'azallaridagi ramziy obrazlarning mazmuniy va poetik xususiyatlari o'rganiladi. Shoir ijodidagi ko'ngil oyinasi, nur, oftob, qatra, bahr, gulzor, may, mayxona va xarobot timsollarining zohiriy hamda botiniy ma'nolari kontekstual tahlil asosida yoritiladi. Tanlangan g'azallar misolida ramziy obrazlarning tasavvufiy-falsafiy mazmunni ifodalash, insonning ichki olamini tasvirlash va poetik g'oyani shakllantirishdagi vazifalari aniqlanadi. Natijada Hofiz Xorazmiy poetikasida ramzlar mavhum irfoniy qarashlarni badiiy obrazlar orqali konkretlashtiruvchi, zohiriy va botiniy ma'nolarni o'zaro uyg'unlashtiruvchi muhim vosita ekanligi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: Hofiz Xorazmiy, ramziy obraz, poetik semantika, ko'ngil oyinasi, nur, qatra, bahr, mayxona, xarobot.

Kirish (Introduction). Mumtoz Sharq she'riyatida ramziy obrazlar zohiriy tasvir doirasidan chiqib, falsafiy va irfoniy mazmunni ifodalash imkonini beradi. Hofiz Xorazmiy orifona g'azallarida oyina, nur, oftob, qatra, bahr, gul, gulzor, may, mayxona va xarobot kabi timsollar insonning ichki olami hamda Haqni anglash tajribasini badiiy ifodalashga xizmat qiladi. Tasavvufiy she'riyatdagi ramzlarni kontekst bilan birga sharhlash lozim; alohida timsolning ma'nosi g'azalning umumiy mazmuniy harakati bilan belgilanadi (Turar, 1999).

Metodlar (Methods). Tadqiqotda poetik-semantik tahlil va kontekstual talqin usullari qo'llandi. "Devon"ning 1-, 112-, 142-, 365-, 547- va 640-g'azallaridagi ramziy birliklar ajratilib, ularning bevosita ma'nosi, matn ichidagi vazifasi va boshqa obrazlar bilan munosabati o'rganildi. Tahlilda obrazlarni tayyor, o'zgarmas ma'noga ega belgilar sifatida emas, g'azal kontekstida mazmun hosil qiluvchi birliklar sifatida ko'rishga e'tibor berildi.

Natijalar (Results). 1-g'azaldagi "oyina" ko'ngilni, "oftob" va "nur" ilohiy jamolning namoyon bo'lishini anglatadi. "Qachon o'ynaydi joning jamolindin jilo topsa" misrasi ichki poklanish bilan borliq go'zalligini idrok etish o'rtasida sababiy aloqa o'rnatadi (Hofiz Xorazmiy, 1981a, p. 21). 13-g'azalda "qatra" va "bahr" obrazlari juz' va kull, insoniy mavjudlik va Mutlaq borliq munosabatini ifodalovchi poetik modelga aylanadi (Hofiz Xorazmiy, 1981a, p. 27). 547-g'azaldagi "ko'ngul oyinasi" va "nur-safo" birikmalari qalbni g'ayrdan xoli qilish, ma'naviy tiniqlikka erishish g'oyasini yoritadi (Hofiz Xorazmiy, 1981b, p. 303). 640-g'azalda mayxona va xarobot obrazlari zohiriy makon ma'nosidan kengayib, riyo

va dunyoviy bog‘liqliklardan xalos bo‘lishning ramziy makoni sifatida amoyon bo‘ladi (Hofiz Xorazmiy, 1981b, p. 50).

1-rasm(diagramma)

(Ushbu diagrammada Hofiz Xorazmiy orifona lirikasida qo‘llanilgan ramziy obrazlarning poetik-semantik xususiyatlari ochib berilgan. Ko‘ngil oynasi, nur, oftob, qatra, bahr, gul, gulzor, may, mayxona va xarobot kabi timsollarning ma’naviy darajasiga tadqiq qilingan.)

Muhokama (Discussion). Ramzlarning poetik kuchi ularning ko‘p qatlamli ma’no hosil qilishida ko‘rinadi. Oyina tashqi buyum bo‘lish bilan birga ko‘ngilning holatini bildiradi; nur ko‘rish hodisasidan ilohiy tajallini anglashga o‘tadi; qatra va bahr mavjudlik haqidagi falsafiy fikrni ixcham obrazga joylaydi. Mayxona va xarobot esa yuzaki talqinda dunyoviy makon bo‘lib ko‘rinsa-da, g‘azalning ichki mantiqida ruhiy ozodlik, riyodan kechish va ishq ahlining maqomini anglatadi. Bu timsollarni faqat lug‘aviy ma’noda o‘qish she’rning irfoniy qatlamini toraytiradi; ularni g‘azal kompozitsiyasi va mazmuniy qarama-qarshiliklari bilan birgalikda sharhlash zarur.

Xulosa (Conclusion). Hofiz Xorazmiy orifona lirikasida ramziy obrazlar tasavvufiy tushunchalarni badiiy tajribaga aylantiradi. Oyina, nur, qatra, bahr, gulzor, mayxona va xarobot timsollari ko‘ngilni poklash, Haqni anglash va ichki erkinlik g‘oyalarini turli semantik yo‘llar bilan ifodalaydi. Obrazlarning o‘zaro aloqasi shoir poetikasida zohiriy va botiniy ma’nolar uzviyligini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov, A. (1994). Navoiy va tasavvuf. Xo‘jand.
2. Hofiz Xorazmiy. Devon. 1-kitob. – Toshkent: O‘zbekiston KP MK nashriyoti, 1981.
3. Hofiz Xorazmiy. Devon. 2-kitob. – Toshkent: O‘zbekiston KP MK nashriyoti, 1981.
4. Komilov, N. (2009). [Tasavvuf](#). Movarounnahr – O‘zbekiston.

5. Ochilov, E. (2016). [Sharq adabiyotida ijodiy izdoshlik](#). Toshkent. 240 b.
6. Turar, U. (1999). Tasavvuf tarixi. Istiqlol.
7. Haqqul, I. (1994). Navoiy she'riyatida orif obrazi va orifona ma'nolar. O'zbek tili va adabiyoti, (3), 8.